

היא הטובה המוליכה ליליו הגופה ברצח הנתעב, ואילו נשות החברה הגבוהה הן הרעות בסיפור הזה. לזונה יש לא פעם תפקיד של קדושה בספרות, וכן בצורות. הנרטיב העיתונאי קלט לחיקו את המיתוס הזה, ואילו בנרטיב השיפוט, זוכה הזונה ליחס של אי-כבוד ש"נפלט" לשופט, וחשף את הנרטיב הפנימי שלו כשבחר לכנותה רק בשמה הפרטי. היא נמצאת בהיררכיה נמוכה מאוד.

סינדרלה או "לכלוכית" בגרסה העברית

קטי ראתה בדרכה נעל מונחת באמצע דרך הכורכר (עמ' 2 בפסק-הדין). בספרות הפכה הנעל למוטיב סמלי במיתוס של סינדרלה, כשרוב האגדה עניינה חיפוש בעלת הנעל. התאמת הנעל לרגל הנכונה היא כמו הרכבה של פאזל גורלי, המשליטה סדר וביטחון בחברה. הגופה שנמצאה לא הרחק הייתה מושחתת ומלוכלכת. הלכלוך, או "לחיות באפר" מקבל במיתוסים אפקט סמלי הן להשפלה והן לקנאת אחרות. בסיפור על לכלוכית, בזכות הנעל גוברת האחות המושפלת, החיה בלכלוך, על אחיותיה המקנאות בה. גם בסיפור יערי-גרנות, קינאו שתי הרוצחות בקורבן על שום כספה, וגם כאן, כמו באגדת סינדרלה, מציאת הנעל לרגל המתאימה הביאה את האחות המושפלת לגבור עליהן, לנצח אותן, ולהעמידן במקומן.

הנעל הביאה לחשיפת האמת גם באגדה וגם בחיים. באגדה מביאה הנעל לסוף טוב ולגורל מאושר לבעלת הנעל. בחיים לכאורה לא כך היה. אלא שבמקרה שלפנינו, חשיפת האמת, שהביאה להענשת הרוצחות ולהשבת הסדר החברתי על כנו, הן הדבר הקרוב ביותר לסוף טוב של הפרשה.

החטא ועונשו - הכובע

במכתבה המזויף של חוה יערי נזכר כובע ברט. בספרי, "נשים רוצחות", אני מספר כי כאשר קראתי את המכתב לא ידעתי עדיין מי כתב אותו, אך ידעתי כי מי שכתב אותו ראה את המנוחה סמוך לשעת מותה. זאת, משום שלמלה מלבסקי היה כובע ברט, כמקובל אצל אישה דתית, פרט שהקפדתי שלא יצא אל התקשורת. מי שכתב את המכתב לא יכול היה ללמוד פרט זה מן התקשורת. כלומר, היה למספר הגרסה במכתב - פרט מוכן.

בדרכו אל הרצח (עמ' 6) מתואר רסקולניקוב בבגדיו המרופטים ושיכור אחד צועק לעברו: "אי, אתה, בר-מגבעת גרמני!" מגבעת זו הייתה גבוהה, עגולה, נוסח גרמני. אך כבר בלטה כולה, הצהיבה, כולה חורים וכתמים, נטולת שוליים, יוצאת דופן בדמות זווית מכוערת ביותר. רסקולניקוב קולט עד כמה יוצאת דופן המגבעת שלו וחושב: "הנה מין דבר הבאי שכה, איזה דבר של מה בכך תפל ביותר עלול לקלקל את כל הרעיון כולו! כן, מגבעת בולטת מדי, מנוחכת, ועל כן גם בולטת... ממרחק של פרסה יבחינו בה, ותיחרת בזיכרון... והרי כאן עדות מוחשית... הזוטות, הזוטות - הן העיקר! דברים אלה של מה בכך הם המקפחים תמיד את הכול".

הכובע היה הפרט שהסגיר בספרו של דוסטויבסקי "החטא ועונשו" את הגיבור רסקולניקוב והביא ללכידתו, כשם שהביא ללכידתה של חוה יערי. ללמדך, שאין פשע מושלם.

"לזיף" את תיאור מצב הדברים. לכאורה, אין השופטים אמורים להשתמש באמצעים רטוריים, או לברור חומרים, כיוון שלא מדובר בטקסט בעל ערך אסתטי, אלא בעל ערך מוסרי הקובע גורלות. האם אין מקרים שבהם מחליף כוחו הסוחר של הסיפור את מהלכו של הדין?

ברובד הסמוי קיים אצל כל אדם, ובכלל זה אצל שופטים מאגר של נרטיבים פנימיים, הנבנים באמצעות מבחן האישיות, ההשתייכות המגדרית, הלאומית, הדתית וכד'. הנרטיב הפנימי, שהוא שונה וייחודי אצל כל שופט, אינו נתון לשליטה ול"משטור", מאחר שהוא חלק מתודעה שיפוטית אינדיבידואלית, שהשופטים אינם יכולים לשנותה לפי בחירתם החופשית.

לעומת זאת, הנרטיב החיצוני, הסיפור שהשופטים בוחרים לספר בפסק-הדין, נוצר ומתעצב במודע, באמצעות שורה של בחירות שבחורים השופטים. בגלל הנרטיב הפנימי נוצר מצב שאף שהרכב שופטים באותו מקרה משפטי, שנחשפים לאותן עובדות ופועלים תחת אותו חוק, הם מפרשים את המקרה כל אחד בדרכו.

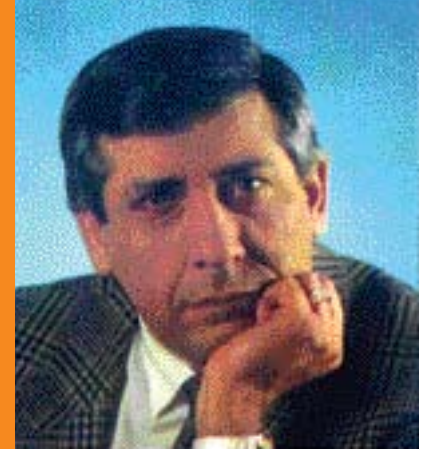
מקרה קיצוני כזה היה בפרשת אל עובייד, שהואשם ברצח הנערה חנית קיקוס. ההרכב מנה 7 שופטים, ולא רק שהייתה דעת רוב ודעת מיעוט אלא שהיו שלוש דעות שונות. דעה אחת גרסה שהוא רצח, אך לא אנס. דעה שנייה היתה הפוכה, ודעה שלישית גרסה שאל עובייד חף מפשע. ואז הרחיבו את ההרכב ל-9 שופטים. אל עובייד נידון אמנם למאסר עולם על רצח בכוונה תחילה, אבל השופטים מתייסרים ומתלבטים בכך עד היום.

בפסק-הדין של בית-המשפט העליון בפרשת חוה יערי ואביבה גרנות שרצחו את מלה מלבסקי, פרשה שבה הייתי אני, מישל חדאד, ראש צוות החקירה המיוחד (וראש מחלק פשעים חמורים דאז), ומי שהביא לתפיסתן, נראה בבדיקת השמות והכינויים שלהם זכו משתתפי הפרשה את הנרטיב הפנימי, הבלתי נשלט, של השופט חלימה מציץ מבעד. הנרצחת מכונה "המנוחה", כינוי שיוצר רושם של מי שמת בשלווה ומצא את מנוחתו. אחותה של הנרצחת נזכרת כמה פעמים בשם הגברת שפאן. השופט מקפיד לכנותה בתואר גברת לפני שם משפחתה, פנייה שיש בה מתן כבוד.

היחידה הזוכה לשם פרטי היא היצאנית שדיווחה למשטרה על מציאת הגופה, ואף העידה במשפט, שלה קרא השופט "קטי". לדעתנו, יש בפנייה זו חוסר כבוד. יצאנית, על אף היותה עדת מפתח, כנראה אינה ראויה לשם משפחה, אף שמעיתונות למדנו שלא היה צורך להסוותה ולהסתירה. כך גם לגבי שתי יצאניות נוספות, שהשופט כינה אותן בשמן פרטי בלבד, "רחל וגלית". עד, גבר זכר, שנהג באזור, אולי כדי לראות את היצאניות, נכתב בפסק-הדין בשמו המלא (והמכובד): "שרון מרזוז". אותו נרטיב פנימי מוזן על-ידי אגדות ומיתוסים ספרותיים וחברתיים, כמו: הזונה המשקפת במראה מעוקמת את פני החברה. הזונה, קטי,

משפט על המשפט

פסק-דין זה סוג של סיפור

מאת עו"ד מישל חדאד ועו"ד דורית זילברמן

ראוי ואף חיוני במסגרת העשייה השיפוטית. דעה אחרת גורסת כי הנרטיב הוא יסוד לא אתי ומגמתי, ויש לנטרל אותו בכתיבת פסק-הדין. "הנרטיב חדר למשפט", התלונן עורך הדין אלן דרשוויץ (המשפטן האמריקני המהולל, פרופסור למשפטים מהרווארד) וראה בכך דבר רע. דרשוויץ תוקף בחריפות את חזירת הנרטיב למשפט. הנרטיב מכניס לדבריו סדר, היגיון ומשמעות במציאות, בעוד שלעיתים המציאות מורכבת מאירועים מקריים ונטולי קשר לאירועים אחרים שקדמו להם או שבאו אחריהם.

כאשר אנו מייבאים אל השיטה המשפטית טכניקות נרטיביות, אנו מטשטשים את הגבולות שבין בדין (כתיבה דמיונית) ובין עובדה, ופוגעים ביכולתו של ההליך השיפוטי לגלות את האמת. בעולמו של צ'כוב רובה התלוי במערכה הראשונה יירה במערכה השלישית, וכאבים בחזהו של הגיבור הם הקדמה להתקף-לב. במציאות לא כל הרובים יורים ורוב הכאבים בחזה נובעים מבעיות עיכול. קתרין מקינן (משפטנית אמריקנית פמיניסטית משפיעה מאוד, פרופסור למשפטים משיקגו) משיבה לדרשוויץ, שגם אם המציאות כאוטית (מלשון כאוס, תוהו ובוהו) ומקריה, ההווה האנושית היא ניסיון מתמיד, אם גם מוגבל וחלקי בהכרח, להכניס משמעות אל הכאוס, להבין, לחתור לסדר ולצדק. אחד האמצעים החשובים העומדים לרשותנו לצורך הניסיון הזה, הוא הנרטיב.

הנרטיב הפנימי לעומת החיצוני

אנחנו טוענים כי הנרטיב - אותם אמצעים רטוריים - לא חדר למשפט, אלא נחשף. פתאום התחילו לשים לב אליו. לא ניתן לסנן את הנרטיב מתוך הטקסט המשפטי. הנרטיב מובנה בתוך כל טקסט, כמו חומרים שהותכו יחדיו, ורכיביהם מופיעים בכל אחת מהמולקולות. כדאי לחדד את דימוי ההתכה ולהבחין אותו מדימוי הריתוך: כשמרתכים שני חלקים זה לזה ניתן להפריד ביניהם, אבל לא כך בהתכה. קיים הבדל משמעותי בין כוחם של סיפורים ספרותיים ובין כוחם של סיפורים משפטיים: רק כוחם של הסיפורים המשפטיים הוא נורמטיבי. הנרטיב בפסק-דין אינו חושף את המציאות או "מגלה" אותה, אלא מכריז על התרחשות מסוימת כעל מציאות. השופטים חייבים לתאר דברים כהווייתם ולהימנע מנומחיות או שימוש באמצעי שיש בו כדי

לאשתו של אזואלס היה מאהב, והיא גם אהבה לנפנף בו לפני בעלה. פעם אחת אשתו של אזואלס ישבה במכונית עם המאהב, ובעלה עבר ברחוב. האשה הקפידה להתנשק נשיקה צרפתית לווהטת, כדי שבעלה יראה אותם, אך הבעל הסיט את מבטו וצעד משם במהירות. אשתו - לא הרפתה. המאהב הניע את המכונית עקף את אזואלס, נעמד מולו, והזוג התנשק שנית לנגד עיניו.

אזואלס שלף את אקדחו, שהיה לו ברישיון, וירה באשתו ובמאהב שלה. בבית-המשפט המחוזי הוא הואשם ברצח בכוונה תחילה. אזואלס הגיש ערעור לבית-המשפט העליון. בראש ההרכב עמד נשיא בית-המשפט העליון, אהרון ברק. בפסק-דין, תיאר ברק את השתלשלות העניינים וכאשר הגיע לכך שהמאהב והאישה עקפו את אזואלס כדי להתנשק לו מול העיניים כתב את המשפט: "עיני המערער חשכו".

אם עיני המערער אזואלס חשכו, לטעמו של ברק, אפשר להבין כבר את גור הדין. ואמנם ברק העלה את מה שלא אמרו בבית המשפט המחוזי, שזה יסוד הקנטור - כי אם הייתה הקנטה, הרי שהרצח היה ספונטני ולא מתוכנן, כלומר הריגה ולא רצח בכוונה תחילה. אזואלס לא תכנן לרצוח באקדח שהיה לו. הוא נבדק ונמצא ראוי לקבל רישיון לאקדח, אבל כשאשתו התאמצה כל-כך להראות לו את מאהבה, ולווציאו מדעתו, עיניו חשכו, והוא יצא מדעתו.

פסק הדין ירד מרצח בכוונה תחילה להריגה. הביטוי "עיני המערער חשכו" הוא מטאפורה, שהרי הם לא באמת חשכו. מטאפורה היא אמצעי ספרותי או רטורי. אנשים נוטים לחשוב שפסק-דין זה דבר ניטרלי ונקי מאמצעים ספרותיים או רטוריים. השופט, כמו קורא של רומנים, ממלא פערים, משלים פרטים, ממזג בין גרסאות הצדדים, מתרשם מהגיבורים, משפת גופם, ממבטיהם ומהטון של קולם.

יש קשר הדוק בין המעשה השיפוטי ובין חיבורו של סיפור: שופט שקורא את הסיפור בתיק המונח לפניו, גם כותב אותו מחדש. ומי שכותב את הסיפור, כותב גם את סופו, שזה פסק-הדין. דעה אחת גורסת כי הנרטיב (נרשן=באנגלית סיפור, אבל אין הכוונה לסיפור כיצירת אמנות, אלא ליסודות ספרותיים בדיבור הרגיל) הוא יסוד רצוי,